

TARTIŞMALI VE TABU KONULARIN İNCELENMESİ: SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Kaya YILMAZ

Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, kaya1999@gmail.com

Özet

Ülkemizde tartışmalı ve tabu konular üzerine yapılmış eğitim araştırmaları sayısı oldukça sınırlıdır. Literatürdeki boşluğu doldurmayı hedefleyen bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı ve tabu konuların değişik boyutlarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme protokolü ile toplanmış, elde edilen veriler sürekli karşılaştırma ve endüktif betimsel analiz yöntemleri ile çözümlenmiştir. Verilerin analizi sonucu katılımcıların tamamının tabulara karşı oldukları ve tabuları demokratik ilkelerle, özellikle düşünce özgürlüğüyle uyumlu görmedikleri belirlenmiştir. Tabu olarak görülen konuların çoğunun siyasi tarih kapsamına girdiği görülmüştür. Katılımcılar, tabu olarak düşündükleri konulara daha çok Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden örnekler vermiştir. En sık rastlanan tabuların Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve O'nun yaptığı reformlarla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar, öğrencilerin tartışmalı ve tabu konuları öğrenmeye istekli olduklarını ama tartışma yapmak için gerekli sosyal ve iletişim becerilerine yeterince sahip olmadıklarını, bu nedenle sınıfta bu tür konular üzerine tartışma yapmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. Cinsiyetin katılımcıların bakış açıları üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tartışmalı ve Tabu Konular, Sosyal Bilgiler, Öğretmen Görüşleri, Demokrasi Eğitimi.

INVESTIGATION INTO CONTROVERSIAL ISSUES AND TABOO TOPICS: SOCIAL STUDIES TEACHERS' PERSPECTIVES

Abstract

There is a lack of educational research on controversial issues and taboo topics in Turkey. To address this gap in the literature, this study examined social studies teachers' perspectives on controversial issues and taboo topics by employing qualitative research methods. Analysis of research data indicated that all participants were against taboos, viewing them as incompatible with the principles of democracy especially with freedom of thought. Many of the topics that were considered to be controversial and taboo by the participants have to do with political history. Most participants gave examples from the late periods of the Ottomans and the early history of the Turkish Republic to explain what topics they thought as taboo. The most commonly found taboo topics had to do with Mustafa Kemal Atatürk and his reform movements. The majority of participants were found to avoid holding discussions on controversial issues or taboo topics with their students for different reasons. They thought that even though students were eager to deal with this kind of issues, they lacked some communication and social skills to get involved in discussion on those topics. Gender of the participants was found to affect their views on the research topic.

Key Words: Controversial Issues, Taboo Topics, Social Studies, Teachers' Perspectives, Education for Democracy.

Giriş

Demokratik vatandaşlık eğitiminin temel amacı, öğrencileri toplumsal hayatta üzerine düşen hak ve sorumluluklarının farkında olan, etkili, aktif, problem çözme ve karar verme becerileri gelişmiş vatandaşlar olarak yetiştirmektir. Öğrencilerin adalet, eşitlik, haklar ve ödevler gibi kavramları anlamaları, siyasi, sosyal, kültürel ve ahlaki konular üzerinde akıl yürütmeleri, araştırma yaparak yansıtmacı düşünme yapmaları, neyin doğru ve yanlış olduğuna dair bir yargıda bulunmaları, sosyal hayata aktif olarak katılmaları ve toplumsal sorunların çözümünü için eyleme geçmeleri beklenmektedir. Mevcut vatandaşlık anlayışı halkın toplumu etkileyen tartışmalı konular üzerinde diyalog yapmasını ve politikaya aktif katılımını öngörmektedir. Bu sebepten genç insanların tartışmalı konulara neden olan çelişki veya ihtilafın doğasını ve argümanın nasıl oluşturulduğunu bilmeleri demokrasi ve vatandaşlık eğitiminin vazgeçilmez unsurları arasındadır (Dewhurst, 1992; Geddis, 1991; Oulton, Day, Dillon ve Grace, 2004).

Tartışmalı konular ne demektir? İngilizce literatürde *controversial issues* olarak geçen bu kavram bu çalışmada tartışmalı, ihtilafli veya çekişmeli kavramları ile ifade edilecektir. Bir tanıma göre, eğer bir konu veya sorun üzerinde birçok insan farklı düşünüyorsa ve o konuyla ilgili ileri sürdükleri fikirleri birbiriyle çelişiyorsa o konu tartışmalı olarak adlandırılmaktadır (Bailey, 1975). Dearden'e (1981:38) göre, eğer bir mesele hakkında akla ve mantığa uygun ama birbirine zıt fikirler ileri sürülebiliyorsa o mesele tartışmalıdır. Benzer şekilde eğer bir sorunun nasıl gelişip sonuçlanacağı önceden tahmin edilemeyen gelecekteki olaylara bağlı ise ve o konu hakkında bir yargıya varılması konuya ilişkin bilgilerin arz ettikleri önem açısından değerlendirilmesini gerektiriyorsa o konu tartışmalıdır. Stradling (1984:2) ise tartışmalı konuları "toplumun açık bir şekilde fikir ayrılığına düştüğü, bölündüğü ve toplum içindeki grupların farklı değerleri ölçüt alarak birbirine zıt açıklamalar yaptığı veya çözümler ileri sürdüğü konular" olarak tanımlamıştır. McCully (2006:52), Stradling'in yaptığı tanımın tartışmalı konuların duygusal veya affektif boyutunu gözardı ettiğini ileri sürerek bu konuların -özellikle dini, etnik, kültürel ve kimlikle ilgili olanlar- tartışılmasında önemli ve belirleyici bir rol oynayan hislerin veya duygusal tepkilerin de gözönüne alınması gerektiğini savunmuştur.

Tartışmalı ve tabu konular arasında sıkı bir semantik ilişki olduğundan her ikisinin anlamı birbirine çok yakındır ama tabu konuların çağrıştırdığı yasaklar ve yaptırımlar insanların konuşmasını engelleme açısından daha güçlüdür (Evans, Avery ve Pederson, 2000: 297). Bir konu tartışma doğruyorsa da tabu olarak görülmeyebilir. Tabu belirli bir konu, düşünce, gelenek, veya obje hakkında insanların konuşmasını ve fikir beyan etmesini engelleyen yasak anlamına gelir. Tabu, bazı davranışları ve belirli konuların tartışılmasını caydıran, yasaklayan ve insanların eylemlerde bulunmasını sınırlandıran inançlar olarak da tanımlanmıştır (Evans ve diğ., 2000: 296). Toplumun bireyleri veya tüzel kişilikleri tarafından zaman içinde geliştirilmiş olan bu yasakların temelinde ise statükoyu koruma ve gelenekleri devam ettirme güdüsü yatmaktadır. Tabu, neyin kabul edilebilir neyin

kabul edilmez olduğunu dikte ederek veya 'yasaklı, yapılmayacak ve uzak durulacak' şeylerin neler olduğunu belirleyerek hayatımızı etkiler (Farberow 1963; McGinnis 1992). Bu özellikleri sebebiyle tabular hem günümüz insanların yaşantılarını hem de gelecek nesillerin yaşantılarını kontrol edip yönlendirebilecek bir güçtedir (Brown, 1984). Bir toplum ne kadar az gelişmiş ve basit bir yapıda ise veya yönetim biçimi ne kadar demokratik olmayan totaliter ve diktatör rejimlere yakınsa o toplumda o kadar çok sorgulanmadan kabul edilmiş tabular vardır.

Demokratik vatandaşlık eğitiminin özünde öğrencilere çekişmeli ve tartışmalı konularla nasıl başedileceğini öğretmek, bu konular hakkında bilgi temelli ve akla dayalı kararlar almalarını sağlamak ve aktif bir katılımcı olarak demokratik süreçlerde rol almalarını kolaylaştırmak yatmaktadır (Engle & Ochoa, 1988; Gerzon, 1997). Bu sebeplerden, demokratik yönetim biçimini benimsemiş ülkeler, okullardaki öğretim programlarında tartışmalı konulara yer vererek genç insanları ihtilafli sorunların çözümü için gerekli becerilerle donatmaya çalışmaktadırlar (Cross ve Price, 1996). Örneğin, İngiltere'de 2001 yılında uygulamaya konulan vatandaşlık programı, öğrencilerin sınıfta sosyal, kültürel, siyasi, ahlaki ve dini meseleler üzerinde tartışma yapmalarını, tartışılan konu hakkında fikirlerini ifade etmelerini ve kanıtlar ileri sürerek desteklemelerini öngörmektedir (Levinson, 2006). Benzer bir şekilde Amerika Birleşik Devletleri *Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (The National Council for the Social Studies –NCSS, 2007)* tarafından yayımlanan bildiriye tartışmalı konuların öğretilmesi desteklenerek şu görüşlere yer verilmiştir:

Tartışmalı konular, tartışma konusunun önceden çözümlendiğine dair bir varsayım olmaksızın veya konuya ilişkin sadece tek bir doğru görüş ve cevap olduğu varsayılmadan sınıfta tartışılmalıdır. Sosyal bilgiler öğretmenleri bu tür konulara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak kendi fikirlerinden farklı dahi olsa öğrencilerin çeşitli fikirlerle yüzleşmelerini sağlamalıdır.

Demokratik vatandaşlık eğitimini amaçlayan NCSS (2007), sosyal bilgiler derslerinde tartışmalı konuların öğretilmesi sonucu öğrencilerde gelişmesi beklenen tutum ve becerileri 4 ana başlık altında sıralamıştır: (1) geçmiş ve günümüzdeki sosyal sorunları çalışma, bu sorunların çözümüne ilişkin mantıklı bir sonuca ulaşma veya karar verme becerisinin gelişimi; (2) önemli sorunların veya fikirlerin çalışılmasında ve analizinde eleştirel düşünme ve kanıt temelli değerlendirme yapma becerisinin gelişimi (bilgi ve bilgi kaynaklarının değerlendirilmesi dahil); (3) herhangi bir konuya ilişkin farklı bakış açılarının hem olağan ve değerli olduğunu anlama hem de sosyal iletişim ve söylemin bir parçası olduğunu idrak etme; (4) akla yatkın uzlaşmanın çoğu zaman demokratik karar verme sürecinin önemli bir kısmını oluşturduğunu anlama.

Tartışmalı konuların öğretim programında yer almasının temel gerekçeleri şunlardır: Öğrencilerin (a) eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek, (b) sosyal veya kişilerarası iletişim becerilerini iyileştirmek, (c) kendilerine olan güvenlerini ve aktif vatandaşlık katılımına olan ilgi ve inançlarını arttırmak, (d) etkili bir vatandaş olarak çoğulcu demokrasideki vatandaşlık rollerine hazırlanmalarına yardım etmek, (e)

demokratik vatandaşlık değerlerini içselleştirmelerini ve davranış haline getirmelerini sağlamak (Asimeng-Boahene, 2007; Hahn, 1991; Harwood ve Hahn, 1990).

Tartışmalı ve tabu konular üzerine yapılan araştırmalarda sınıfta yapılan tartışmalar sonucu bireylerin ilerde politikaya olan tutumlarının olumlu, politik yeterlilik algılarının ve politik katılımlarının yüksek olduğu, sosyal sorunlara daha çok ilgi gösterdikleri, farklı görüşlere daha toleranslı davranarak doğmatik düşüncelerden uzaklaştıkları ve medyadaki güncel olayları takip ettikleri tespit edilmiştir (Curtis & Shaver, 1980; Goldenson 1978; Hahn, 1996; Long ve Long, 1975; Patrick 1967). Öğrenciler güvenli ve işbirlikli bir öğrenme ortamında ihtilaflı konular üzerinde tartışma yapmaya teşvik edildiklerinde bilişsel, entellektüel ve ahlaki olarak gelişim göstermekte ve problem çözme yeteneklerinde ilerleme olmaktadır (Johnson ve Johnson, 1979). Araştırmalar sonucu sınıf ortamlarında ihtilaflı konuların veya sorunların tartışılmasının öğrencilerin çatışma ile başa çıkabilme, eleştirel karar verme, liderlik rolü üstlenme ve sosyal sorunlara ilişkin görüşlerini netleştirme becerilerinin gelişmesine de yardım ettiği belirlenmiştir (Engle, 2003; Soley, 1996). Tartışmalı konuların sınıflarda öğretilmesinin pedagojik yararları sadece öğrencilerin bilişsel ve sosyal becerilerinin gelişmesi ile sınırlı kalmamakta, öğrencilerin derse aktif katılımlarına, öğretim programına olan ilgilerini artırmalarına, derse karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine, sosyal bilgileri kendileri için daha anlamlı ve kendi yaşantıları ile daha ilgili görmelerine katkıda bulunmaktadır (Byford, Lennon, Russell, 2009).

Tarama yöntemi ile yapılmış araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin ihtilaflı konuları tartışmaya istekli olup olmadıkları mevcut politik atmosfere, öğretmenlerin yaşına, cinsiyetine ve konuya göre değişmektedir (Evans ve diğ., 2000). Öğretmenlerin en çok müstehcenlik ihtiva eden kavramları, çocuk yaşta hamilelik, kürtaj gibi cinsel içerikli konuları tabu olarak görme eğiliminde oldukları bu konuları dini inançlar, ırk, etnik köken, tarihi ve kültürel çatışmalar ve bireylerin kişisel ve ailevi problemlerinin takip ettiği belirlenmiştir (Evans ve diğ., 2000; Massialas, Sprague, and Sweeney, 1970). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimine ilişkin tercihlerinin, algılarının, tutumlarının ve değerlerinin incelendiği bir araştırmada katılımcıların ihtilaflı konuları sınıfta tartışmaya değer gördükleri, tartışmanın bilinçli ve aydın vatandaşlar veya seçmenler yetiştirmek için önemli olduğuna inandıkları tespit edilmiştir. (Byford ve diğ., 2009).

Tartışmalı konuların öğretiminde bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Sınıf yönetimini sağlamada karşılaşılan zorluklar, okulların bağlı olduğu bölge eğitim müdürlüklerinin eğitim politikası, okul idarecileri ve velilerin belirli konuların tartışılmasına tepki göstermeleri, toplumun değerleriyle çatışma riski, standardize edilmiş testler, derinlikten ziyade çok sayıda konuyu kapsayan öğretim programını yetiştirme endişesi, tartışmalı konuların öğrencilerin yaşlarına ve seviyelerine uygun olmadığı düşüncesi gibi sebeplerden dolayı sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıflarında tartışmalı konulara yeterince zaman ayırmadıkları, derslerini daha çok

ders kitabına bağlı kalarak anlatım ve soru-cevap yöntemleri ile işledikleri rapor edilmiştir (Byford ve diğ., 2009; Hahn ve Tocci, 1990; Kahne ve diğ., 2000; Merryfield, 1993; Wilson, Haas, Laughlin ve Sunal, 2002).

Literatürde tartışmalı konuların öğretilmesinde öğretmenlerin bakış açılarının ve tutumlarının önemli bir role sahip olduğu vurgulanmıştır. Tartışmalı konuların sınıfta tartışılıp tartışılmayacağına, hangi konuların sınıfta tartışılacağına, öğrencilerin görüşlerini rahatlıkla ifade edemeyeceklerine öğretim programının uygulayıcısı olan öğretmenler karar verir. Bu sebepten öğretmenlerin tartışmalı konulara ilişkin görüşlerinin ve tutumlarının bilinmesi sosyal bilgiler öğretiminden hedeflenen demokratik vatandaşlık eğitimine katkı bulunma potansiyeline sahiptir (Byford ve diğ., 2009). Vatandaşlık programının başarılı bir şekilde uygulanabilmesinin önkoşullarından birisi öğretmenlerin tartışmalı veya ihtilafli konuları öğretmek için ne derece hazır olduklarıyla yakından ilgilidir. (Oulton ve diğ., 2004). Bu sebeplerden, bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı ve tabu konulara ilişkin görüşleri, tutumları ve uygulamaları incelenmiştir. Her ne kadar tartışmalı ve tabu konular anlamca birbirine yakın olsa da tabuların daha kuvvetli olduğu, tartışmalı konuları da kapsamına aldığı ve daha çok yaptırım gücüne sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu sebepten araştırmanın asıl odak noktasını tartışmalı konulardan ziyade tabu konular oluşturmaktadır. Çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tabu konulara ilişkin bakış açıları ve tutumları nasıldır?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tabu olarak gördükleri konular nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenleri tartışmalı ve tabu konuları kapsamı açısından öğretim programını nasıl değerlendirmektedir?
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı ve tabu konulara yönelik sınıftaki yaklaşımları nasıldır?
5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı ve tabu konuların tartışılmasında öğrencilerde gözlemledikleri tutum ve davranışlar nelerdir?

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntem ve prosedürleri kullanılarak yürütülmüştür.

Katılımcılar

Sosyal bilgiler öğretmenleri araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. 5 erkek ve 5 kadın olmak üzere toplam 10 öğretmen araştırmaya katılmıştır. Katılımcılar araştırmaya katılmadan önce araştırma prosedürü ve amaçları hakkında bilgilendirilmiş ve gönüllülük esası üzerine araştırmaya katılmışlardır. Etik ilkeler gereği katılımcıların kimliklerinin korunması amacıyla her bir katılımcıya isim ve

numaralardan oluşan “Katılımcı 1-Katılımcı 12” arasında değişen rumuzlar verilmiştir (Kadın Öğretmenler: Katılımcı 1-5; Erkek Öğretmenler: Katılımcı 6-10). Katılımcıların genç ve orta yaş grubu arasında yer almaktadır. Katılımcılardan 5’i 20-30 yaş arasında, 3’ü 30-40 yaş arasında, 1 kişi 48 ve 1 kişi 60 yaşındadır. Katılımcıların çoğu 4 yıl ve üzeri öğretmenlik tecrübesine sahiptir. Katılımcılara ait kısa demografik bilgi aşağıdaki Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılar

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Branş (Lisans)	Mesleki Kıdem Yılı
Katılımcı 1	Kadın	32	Coğrafya	8
Katılımcı 2	Kadın	26	Tarih	5
Katılımcı 3	Kadın	29	Sos. Bilg.	5
Katılımcı 4	Kadın	48	Sos Bilg.	27
Katılımcı 5	Kadın	25	Tarih	4
Katılımcı 6	Erkek	37	Tarih Öğr.	11
Katılımcı 7	Erkek	60	Sos. Bilg.	40
Katılımcı 8	Erkek	24	Sos. Bilg.	1
Katılımcı 9	Erkek	27	Sos. Bilg.	2
Katılımcı 10	Erkek	36	Coğrafya	12

Veri Toplama Araçları

Öğretmen görüşlerinin incelendiği nitel araştırmalarda en etkili veri toplama aracı görüşmedir. Araştırma verilerinin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme protokolü kullanılmıştır. Görüşme protokolünün hazırlanmasında tartışmalı ve tabu konuları içeren literatürde yer alan tema ve kavramlardan yararlanılmıştır. Görüşmeler her bir katılımcıyla bire bir gerçekleştirilerek ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara araştırma sorularını aydınlatacak açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Görüşme esnasında katılımcıların verdikleri cevaplara göre katılımcıdan katılımcıya değişen farklı sorular da sorulmuştur. Örneğin öğrencilerin seviyelerinin düşük olduğunu belirterek genelde tartışmalı ve tabu konular üzerinde sınıfta tartışma yapmadığını ama seviyesi yeterli öğrencilerle çok verimli olmasa da tartışma yapılabildiğini belirten katılımcıya “Peki seviyesi yeterli öğrencilerle sınıfta hangi konular üzerinde tartışma yapıyorsunuz? Örnek verebilir misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların düşüncelerini netleştirmelerini veya daha detaylı cevaplar vermelerini sağlamak amacıyla görüşmede sonda soruları da kullanılmıştır. Ses kayıtları kelimesi kelimesine görüşme metinleri haline getirilmiştir. Veri analizinde endüktif betimsel analiz ve sürekli karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri analizinin ilk adımı sayılabilecek formal kodlamaya başlamadan önce her bir görüşme metni baştan sona okunarak katılımcıların görüşleri bir bütün olarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Kelime ve kelime öbekleri veri analiz birimi olarak seçildikten sonra görüşme metinleri satır satır analiz edilerek kodlanmıştır. Kodlamada hem katılımcıların kullandıkları kelimeler (*in vivo codes*)

hem de araştırmacı tarafından katılımcıların görüşlerini daha iyi ifade edebilecek kelime ve kavramlar (*sensitizing codes*) kullanılmıştır (Patton, 20002). Tüm görüşme metinleri kodlandıktan sonra kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklara bakılarak kategoriler oluşturulmuştur. Kategoriler de temaların oluşturulmasına dayanak teşkil etmiştir. Araştırma bulgularının sunumunda katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Bulgular

1. Öğretmenlerin Tabu Konulara Yönelik Bakış Açıları ve Tutumları

Tabu kelimesinin kendileri için ne anlama geldiği sorusuna katılımcılar kısa ve benzer cevaplar vererek tabunun toplumda açıkca konuşulamayan, üzerinde konuşulması istenmeyen veya konuşulması zor olan, tartışmaya ve eleştiriye açık olmayan, tartışıldığı zaman tepkiler ve problemler doğuran ve doğruluğu önceden kabul edilmiş dogmatik bilgiler, konular, davranış biçimi veya toplumun yargıları anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Katılımcı görüşlerini örnekleyen alıntılar aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Tabu'nun Anlamına İlişkin Katılımcı Görüşlerinden Alıntılar

---

Katılımcı 1: "Konuşulamayan ya da konuşulması zor olan dini konular... hani insanların kişisel özellikleriyle ilgili bazı şeyler olabilir, bazı siyasi konular olabilir yani bunlar belirli çerçevelerde konuşulabiliyor."

Katılımcı 2: "Tartışmaya açık olmayan, doğruluğu kabul edilen, biraz dogmatik bilgiyi çağrıştıran, toplumca genel geçer yargıların hani doğrudan kabul edilmesini anlıyorum tabuyla."

Katılımcı 4: "Yıkılması zor, tartışılması bile problem yaratabilecek olan bazı konular tabu olarak adlandırılıyor diyebilirim."

Katılımcı 7: "Tabu, toplum tarafından istenmezliklerin veya yasak olarak nitelendirilen konuların konuşulmasıdır."

Katılımcı 9: "Tabu, toplumların konuşulmasını istemediği kültürden gelen davranış ya da bilgiler diyebiliriz."

Öğretmenler tabu konulara ilişkin bakış açılarını ve tutumlarını açıklarken tabuların aleyhine görüş bildirerek tabuların karşısında olduklarını söylemişlerdir. Öğretmenler demokratik yönetim biçimine sahip olan ülkemizde toplum yapısının şeffaf ve açık olması gerektiğini, her konunun her ortamda rahatlıkla konuşulabilmesi ve tartışılabilmesi gerektiğini vurgulayarak fikirlere ve inançlara sınırlama ve yasak getirilmemesinin veya baskı yapılmasının doğru olmadığını, bu tür uygulamaların demokrasiyle bağdaşmadığını belirtmişlerdir. Farklı bakış açlarına ve yaşantı tarzlarına sahip vatandaşlara özellikle etnik yapısı çoğunluktan

farklı olan öğrencilere ve onların velilerine önyargılı yaklaşılmaması ve toplumda gereksiz kutuplaşmalar oluşturulmaması gerektiği de öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Öğretmenler sosyal bilgiler eğitimcilerinden bazılarının farklı fikirlere önyargılı yaklaştıklarını hatta bazen birbirleriyle kutuplaşma içerisine girdiklerini belirterek bu mentalitenin terkedilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Düşünce özgürlüğünün kısıtlanmaması, değişik fikirlerin rahatlıkla ifade edilebilmesi, insanların düşüncelerinden dolayı ayrıma tabi tutulmaması ve yasakların ve baskıların kaldırılması öğretmenlerin görüşlerinde görülen ortak temalardır. Katılımcıların tabulara karşı bakış açılarını ve tutumlarını yansıtan alıntılar aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 2'nin tabu karşıtı görüşleri şöyledir: "Genel olarak tabuları yıkmak lazım, hani tabuya karşı durulması lazım. Eğitim alanında devlet politikasında ciddi değişiklikler yapılması gerektiğini düşünüyorum." Katılımcı 7, tabu konular karşısındaki duruşunu şöyle açıklamıştır: "Sosyal bilgiler öğretmeni olarak bir defa ben tabuya karşıyım. Tabuların tümüne karşıyım. Sosyal bilgiler hakkında bilgisi olanlar veya bu işin uzmanları kesinlikle tabuların tamamını her tür bakımdan konuşabilmeli, yasak verilecek en ufak noktaya kadar tartışabilmeliler." Katılımcı 3, kendi üniversite öğreniminde karşılaştığı olumsuz tecrübelerden örnekler vererek sosyal bilgiler öğretmenlerinin farklı veya aykırı fikirlere tolerans göstermediklerini düşündüğünü, bunu tabu olarak gördüğünü söylemiş ve öğretmenlerin skolastik düşünce yapısını terkederek eleştirel bir yaklaşım geliştirmeleri gerektiğini şu sözlerle açıklamıştır:

Öncelikle sosyal bilgiler öğretmenlerinin kafalarındaki zihniyeti biraz değiştirmesi gerekiyor. Ben X [rumuz] Üniversitesinde okudum ve hocalarımın çoğu kafasındaki tabularla eğitim verdiler. Yani birisi aşırı milliyetçiydi bizi o yönde kitaplara yönlendirip o yönde kitap okuttu. Birisi işte buna karşıydı, o tam karşıt kitaplara yönlendirdi bizi. Yani bu kitap işte A görüşüne aittir veya B görüşüne aittir diye bir şey olmamalı. İnsanlar biraz eleştirel bakabilmeli. Mesela şu kitap yasak denilmesi çok saçma. Engellenmemesi gerekiyor.

Katılımcı 1, tabuya ilişkin görüşlerini açıklarken demokrasinin temel prensiplerinin ülkemizde bazı insanlar tarafından hala özümsemediğini ve uygulamaya geçirilmediğini, özellikle devlet dairesindeki bazı resmi görevlilerin çeşitli açılardan kendilerinden farklı olan insanlara önyargıyla yaklaştıklarını şu sözlerle açıklamıştır:

Farklı etnik kökenden, dinden ya da ne bileyim farklı yaşam biçimlerinden olan insanlara karşı ön yargıyla yaklaşmamalılar. Yani iş yaşamında özellikle bunun önüne geçilmesi lazım. Yani öğrencilerle veya velilerle olan ilişkilerde bunun ailesi türban takıyor veya bunun ailesi şu kökenli veya başka bir etnik kökenden diye önyargılı yaklaşılmamalı. Oturup da bir terör yaratmayacaksın. Ama açık söyleyeyim yani bu [terör & baskı] ülkemizde pek çok devlet kurumunda var.

Katılımcılar, Türkiye'nin kabuk değiştirmeye başladığını, geçmiş yıllara nazaran tabuların günümüzde artık daha rahat konuşulabildiğini, tabu olarak görülen fikir, davranış ve geleneklerin gittikçe azalmaya başladığını bu durumun da olumlu bir gelişme olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 6, "Ama günümüzde şartlar değişiyor. Toplumda yavaş yavaş çok fazla tabulaştırdığımız şeylerin kalmadığını düşünüyorum. Toplumun 20-25 yıllık serüven içerisinde değiştiğini düşünüyorum. Bunu da iyiye gidiş olarak görüyorum," diyerek görüşünü açıklarken Katılımcı 8'de, "Sonuçta günümüzde dünya değişiyor ve zamanla insanların bilinçleri de değişiyor, toplumlar değişiyor" sözleriyle tabuların toplumda azalmaya başladığını düşündüğünü söylemiştir. Katılımcı 10, tabu konulara yaklaşımlarda önceki yıllarda görülen katı tutumun medya veya kitle iletişim araçlarının da etkisiyle yumuşamaya başladığını ama henüz istenilen seviyede bir gelişme olmadığını belirtmiştir: "Yalnız son zamanlardaki gelişmelerde olumlu özellikle son zamanda görsel medyada ortaya çıkan belgeler olsun, yeni kitapların giderek daha açık olması bazı tabuları yıkmakla birlikte henüz daha şeffaf değil."

2. Öğretmenlerin Tabu Olarak Gördükleri Konular

Öğretmenlere hangi konuları tartışmalı ve tabu olarak gördükleri sorulduğunda 2 Katılımcı dışında diğer tüm katılımcılar tabu gördükleri konulara örnekler vermişlerdir. Katılımcı 3 ve Katılımcı 5 somut örnek vermekte güçlük çekerek, spesifik konulardan ziyade tabuların olmaması gerektiğine dair genel açıklamalar yapmışlardır. Tartışmalı ve tabu konulara örnek veren öğretmenlerin cevapları incelendiğinde bu konuların içerik olarak daha çok tarih disiplininin kapsamına girdiği görülmektedir. Yani, katılımcılar daha çok tarihten örnek vererek tartışmalı ve tabu konular hakkındaki düşüncelerini açıklamaya çalışmışlardır. Katılımcılar tabuların kökeninde inançlar, ahlaki faktörler, gelenekler ve ideolojik yaklaşımların özellikle resmi ideolojinin olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar, milli tarihimizdeki birçok konunun tartışmaya açık olmasına rağmen tartışılmasının birçok kişi veya kuruluşlarca uygun görülmediğini, bu yüzden bu tür konuların eleştirel bir yaklaşım olmaksızın tek bir bakış açısıyla verildiğini söylemişlerdir. Milli tarihimizde yakın geçmişte yaşanan olayların veya yapılan yanlışlıkların siyasi veya ideolojik nedenlerden dolayı gizlenmeye çalışıldığı da belirtilmiştir. Katılımcılar tarafından tabu olarak görülen konular içerik olarak çoğunlukla İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Cumhuriyet Tarihi ve Osmanlı Tarihi'nin kapsamına girmektedir. Bu konuların başında ise Atatürk'ün hayatı, kişiliği, görüşleri ve eylemleri gelmektedir. Örneğin Katılımcı 2, "Atatürkçülüğün tabu olmaktan çıkması gerekir diye düşünüyorum. Hani özel olarak şu konuyla ilgili aman hiç bir şey vermeyelim, kafaları bulandırmayalım duygusundan uzaklaşılması gerektiğini düşünüyorum" diyerek Atatürkçülük konusunu tabu olarak gördüğünü belirtmiştir. Katılımcı 6, Atatürkçülük konusunda daha spesifik açıklamalar yaparak Atatürk'ün özel hayatının tabu konular arasına girdiğini, onun kişisel özelliklerine ve yaşam tarzına

ilişkin bazı konuların gizlenmeye çalışıldığını ve rahatlıkla konuşulmadığını aşağıdaki sözleriyle açıklamıştır:

Genel anlamda tartışılmalı konular olarak gördüğümüz şeyler mesela Atatürk'ün hayatı ile ilgili. Mesela Atatürk'ün içki kullanması ya da sigara kullanması bu tip konular üzerinde kişilik noktasına değinilmesi yasaklanıyormuş gibi hissedilir. Ama bunun bilinmesi gerekir. Çünkü insanların hataları olabilir. Onu da neticede bir insan olarak göstermek gerekir diye düşünüyorum. Bunları tarihimizde tabu olarak kabul edebiliriz. Çünkü her insanın her olayın en iyi tarafını gösterme noktasına gidilmiş.

Katılımcı 6, bu sözleriyle Türkiye'de tarih disiplini Atatürk ilgili konulara tarafsız ve objektif yaklaşmadığını veya yaklaşmadığını belirterek ülkemizdeki tarih yazımını dolayı yönden eleştirmiştir. Katılımcı 9'da Atatürkçülük konusunu tabu olarak gördüğünü söylemiş ve Katılımcı 6'nın düşüncelerine paralel görüşlerde bulunarak Atatürk'ün insanüstü bir varlık gibi gösterilmeye çalışıldığını ama bu yaklaşımın pedagojik açıdan doğru olmadığını, olumsuz sonuçlar doğurabileceğini şu şekilde açıklamıştır:

Atatürkçülük var. İnsanlar Atatürk'ü seviyorlar ama bütün icraatlarının doğru, tartışılmaz olduğunu düşünmüyorlar. Ama bunları ortaya koymıyorlar. Bunların tartışılıp, gerçeklerin ortaya konulması gerekiyor. Çünkü hani o insanları mükemmel ve şey gösterince, yani çocuklara zaafsız mükemmel bir insan olarak gösterince ve sonradan da zaafı ortaya çıkınca çocuklar için daha sevimsiz bir hale geliyor Atatürk.

Katılımcı 9, daha sonraki açıklamalarında siyasi konulara da girerek Cumhuriyet veya İnkılâp Tarihinde görülen bazı olaylara ve yapılan yeniliklere değinmiştir. Tarihi olayların çarpıtıldığını, tarihi gerçeklerin gizlendiğini ama insanların değişik kaynaklardan tarihi olayların gelişimine ilişkin farklı açıklamaları ve bakış açılarını bir şekilde öğrendiklerini belirten Katılımcı 9, bu yaklaşımın çocukların tarihi doğru, tarafsız ve önyargısız olarak öğrenmelerine engel teşkil ettiğini düşündüğünü söylemiştir:

Çocukları bir nevi kandırıyoruz gibi geliyor. Yani bunu bizim alanımızda en çok hissettiğimiz konu Atatürkçülük. Atatürkçülük konusunda çoğu çocuğun kanaati müfredatla aynı değil. Sürekli kandırılmışlık hissi var. Önceden bize de İnkılâp Tarihi derslerinde bir Çerkez Ethem olayı olsun, bunun gibi yine bir Vahdettin olayı olsun yani bu olaylarda Atatürk'ün daha hani masum gösterilmesi vardı ama günümüzde yeni bilgilerde bunların öyle olmadığı ortaya çıkınca Atatürk'ün yaptığı güzel şeylerin de üstü örtülüyor gibi geliyor bana. Tarihi, temiz, dupduru, son haliyle, doğru bir şekilde ortaya koymamız lazım.

Katılımcı 9 ayrıca Atatürk'ün yaptığı devrimlere veya yeniliklere ilişkin eleştirel bakış açısı ileri sürmenin çok zor olduğunu, bunun Cumhuriyeti

sorgulamakla eşdeğermiş gibi görüldüğünü veya öyle bir his uyandırdığını belirtmiştir:

Bunun dışında Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yenilikler yani doğru muydu, yanlış mıydı? Bir kıyafet devrimi, harf inkılabı, bunların üzerine çok gidilemiyor, sorgulanamıyor. Sorgulandığı zaman çekingenlik oluyor. Sanki Türkiye Cumhuriyetini sorguluyormuşçasına bir tavır takındığını hissediyor insan.

Katılımcı 10'da Atatürkçülük konusunu tabu olarak gören öğretmenler arasındadır. Diğer katılımcılar gibi Katılımcı 10'da dolaylı olarak insanlar üzerinde ideolojik bir baskı olduğunu, bu yüzden Atatürkçülük konusunun ülkemizde rahat tartışılmadığını ama medya vasıtasıyla bu durumun giderek değişmeye başladığını belirtmiştir:

Bu [tabu] Osmanlı Tarihinde mevcut yakın tarihte daha çok mevcut. Özellikle Atatürk ile ilgili bazı konuların rahat bir şekilde ifade edilmesine gerek sistem gerekse dersin ideolojisi, gerçi her ikisi de aynı anlama gelir, pek müsaade etmiyor. Son zamanlarda yakın tarihimizle ilgili Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili gazeteci Can Dündar'ın hazırlamış olduğu 'Mustafa' belgeselinin bazı tabuları yıktığını düşünüyorum.

Katılımcı 7'de farklı kimliklere sahip birisi olarak Atatürk'ün bir asker, lider, devlet adamı ve politikacı olduğunu dolayısıyla diğer tüm liderler ve politikacılar gibi bazı yanlışlar yapmış olabileceğini, ama onun yaptığı icraatların ve yeniliklerin eleştirilemediğini, eleştirenlerin ise dışlandığını vurgulamıştır. Diğer katılımcılar eleştiri yapmaksızın veya üstü kapalı eleştirilerle Atatürk veya Atatürkçülüğün bir tabu olduğunu söylerken, araştırmaya katılan en yaşlı öğretmen olan Katılımcı 7, diğer katılımcılardan bir adım daha ileri giderek Atatürk'ün izlediği yurtiçi politikalarından birisini eleştirmiştir:

Bazı şeyleri biz tartışmıyoruz. Yani tartıştığımızda hemen damgalanıyoruz. Şimdi basit bir örnek vereyim. Mustafa Kemal Atatürk hepimizin saygı duyduğu, sevdiği bir önderimizdir, Kurtuluş Savaşı vermiş bir liderdir, bir askeri dehadır. Ama Mustafa Kemal Atatürk döneminde diyelim eksikler yok mu? Var. Ama hiç kimse şimdi Atatürk'ün yaptığı yüz tane iş varsa mutlaka bunların içerisinde beş tanesi yanlış olabilir diyemiyor. O'nun beş tane yanlış veya eksiği olduğu zaman kimse bunu konuşmıyor... Maalesef Atatürkçüyüm diyen bir sürü kesim diktatörlüğü savunuyor. Hukukla veya siyasetle bir şey yapamıyor sonra askeriyeden medet umuyor. Atatürk dahi bakın üniformayı çıkarmış, hukukun üstünlüğüne inanmış. İşte bunları konuşamadıktan sonra. En başta tabu dediğimiz bunların yıkılması lazım.

Atatürkçülüğü tabu olarak gördüğünü belirtmiş olan Katılımcı 2, artık Atatürkçülük'le ilgili konuların veya Atatürk'ün yaptığı her icraat ve yeniliğe "tartışılmaz ne yapıldıysa doğrudur" gibi bir bakış açısıyla yaklaşmadığını yani Atatürkçülüğün tabu olmaktan çıkmaya başladığını ve eleştirilebildiğini şu sözleriyle

açıklamıştır: “Son yıllarda Atatürk inkılâpları konusunda bu inkılâpların gerçekleştirilme süreçlerinin çok hızlı olduğuyla, toplumun buna henüz hazır olmadığıyla ilgili çok ciddi görüşler var ki bu da Atatürkçülük’le ilgili tabuların yıkılmakta olduğunu gösteriyor birazcık.”

Katılımcılar’ın tabu olarak gördükleri konular arasında Atatürkçülük ve İnkılâp Tarihi’nden sonra Osmanlı Tarihindeki bazı konular ikinci sırada gelmektedir. Katılımcılar, Fatih Sultan Mehmet, cinsel öğeler içeren Katerina ile Baltacı arasındaki ilişki, siyasi yönü ağır basan Ermeni Meselesi, I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti’nin durumu, Sultan Vahdettin ve Sultan II. Abdülhamit’le ilgili konular üzerinde rahatlıkla tartışma yapılamadığını, bazı gerçeklerin gizlendiğini belirtmişlerdir. Bu konulara ilişkin katılımcıların görüşleri şöyledir: Katılımcı 3, herhangi bir örnek vermeden Osmanlı Tarihi ve Cumhuriyet Tarihinin taraflı olarak ele alınmasını tabu olarak gördüğünü belirtmiştir: “Osmanlı tarihinde eleştirilmesi gereken pek çok şey var ama hep biz kendi perspektifimizden bakmak zorundayız veya Cumhuriyet tarihine hep kendi perspektifimizden bakmak zorundayız. Ben bunu bir tabu olarak görüyorum.” Katılımcı 8, Fatih Sultan Mehmet’in gemileri kızaklarla Haliç’e indirdiği iddiasının doğru olmadığını aslında gemilerin Haliç’de yapıldığını belirtmiş ve tarihte yoruma açık konuların tabu olma özelliğini koruduğunu, insanların eski fikirlerini yanlış da olsa kolay değiştiremediklerini söylemiştir.

Katılımcı 6, Osmanlı Devleti’nde Katerina ile Baltacı arasında bir ilişkinin olduğuna dair iddiaların olduğunu ama “bu konunun öğrencilere anlatılmaması ve söylenmemesi gereken bir şeymiş gibi” ele alındığını belirterek dolaylı olarak cinsel konuların tabu olarak görüldüğünü ima etmiştir. Aynı katılımcı, “Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti’nin Çanakkale Cephesi haricinde hiçbir savaşı kazanamadığını görürsünüz. ki bu da bu tabunun yıkılması gerektiğini gösterir,” diyerek tarih kitaplarında yenilgilerin açıkca tartışılmadığını ve gizlendiğini düşündüğünü söylemiştir. Katılımcı 1, “Ermeni soykırımı genel olarak güncelliğini koruyan bir konu. Sözde tartışmalar var biliyorsunuz. Tabu olduğunu kesinlikle söyleyebilirim çünkü milliyetçi duygularla değerlendirdiğimiz bir konu,” diyerek bu konu üzerinde gerek toplumda gerek okullarda tartışma yapılmasının hoş karşılanmadığını ve Ermeni soykırımı iddialarını “çoğunluğun azınlığı susturmasıyla sonuçlanan bir konu” olarak gördüğünü belirtmiştir. Katılımcı 9, Osmanlı’nın son dönemlerine ait ciddi tartışmalar yaratan veya yeterince aydınlatılmamış konular olduğunu düşündüğünü söyleyerek iki örnek vermiştir: “Vahdettin hain miydi, değil miydi? Yani Atatürk Milli Mücadale’yi kendisi mi başlattı yoksa Osmanlı Devleti’yle de bir bağlantısı var mıydı? Bunlar çok söylenmek istenmiyor.” Katılımcı 10’da benzer temalara değinerek Osmanlı Devleti’nin son padişahlarının genç nesillere yıllardır yanlış tanıtıldığını söylemiş ve bu yaklaşımı eleştirmiştir:

Örnek verelim yıllardan beri bize Sultan 2.Abdülhamit’in ‘Kızıl Sultan’ olarak tanıtılması büyük bir yanlışlıktır. Yine aynı şekilde Vahdettin’le ilgili çok yanlış ifadeler yer almakta. Öğrencilerimize bunu öğretmiş olmamız yine oldukça yanlıştır.

Çünkü gerçeklerle şu anki öğretilenlerin biraz farklı olduğunu düşünüyorum. Bu tabuların yıkılması lazım. Tarih neyse, gerçekleşen olaylar neyse bunların gün yüzüne çıkmasında büyük bir fayda var. Özellikle de yakın tarihimizin daha çok şeffaflaşması gerekiyor.

Sadece Katılımcı 4, siyasi tarih ile ilgili konuların dışında günümüzde hala güncelliğini koruyan toplumsal bir soruna işaret ederek kız çocuklarının okula gönderilmemesini tabu olarak gördüğünü söylemiştir. Çocukların yetiştirilmesinde ve eğitiminde annenin oynadığı role dikkat çeken Katılımcı 4, geleceğin anne adayları olan kızların formal eğitimden yoksun bırakılmalarının cahil kalmalarına sebep olduğunu belirterek ülkemizde toplumsal alanlarda yeterli ve hızlı gelişmelerin kaydedilmemesini kısmen bu mentaliteye bağlamıştır:

Doğuda veya batıda kız çocuklarımızın eğitim özgürlüklerinin çok fazla olmadıklarını biliyoruz. Yani kız çocukları belli bir yaşa kadar [okusunlar], işte ilkokulu bitirsinler ondan sonra okumasınlar. Bu bir tabu değil midir? Çocuğun yetişmesinde en büyük faktör olan anne eğer cahil bırakılırsa elbette gelişmemiz hızlı olmayacaktır. Cumhuriyetin kurulduğu günden bu güne kadar geliyoruz ama acaba yavaş mı gidiyoruz hızlı mı gidiyoruz [diye] sordüğümüzde elbette yavaş geliştiğimizi görüyorum.

3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Tartışmalı ve Tabu Konular Açısından Değerlendirilmesi

Sosyal bilgiler öğretim programının tartışmalı ve tabu konuları ne derece ele aldığına ilişkin öğretmenler farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Katılımcı 4 hariç diğer bayan öğretmenler öğretim programının bu tür konuları kapsamına alarak incelediğini belirtirken Katılımcı 8 hariç diğer erkek öğretmenler aksi yönde bir görüş bildirmiştir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri şöyledir. Katılımcı 1, "Genel olarak işliyor, genel olarak alıyor ama öğretmenin de rolü var," derken Katılımcı 2, "Bir yorum yapmak çok kolay değil," şeklinde cevap vermiştir. Katılımcı 3, geçmiş yıllara kıyasla müfredatın tabu konuları kapsamına aldığını bir örnek vererek açıklamıştır: "Müfredatı incelediğim zaman şu dikkatimi çekmişti. Mesela sekizinci sınıflarda Atatürk'ünde hata yapabileceğine değiniliyor. Okuma metinlerinde böyle birşey var hani onun da bir insan olduğuna değiniliyor. Bu oldukça güzel aslında. Tabuları yavaş yavaş sosyal bilgiler dersinde yıkmaya başladık." Katılımcı 5 ise örnek vermeksizin istenilen seviyede olmasa da müfredatın tabu konulara yer vermeye başladığını düşündüğünü söylemiştir: "Öğrenciye dayalı çok farklı bir sistem geldi.Yani insanlar biraz daha farklı yaklaşmaya başladılar... Hani bu tabulaştırma durumu da tam olarak çözülmedi açıkçası... ama yavaş yavaş aşılmaya çalışılıyor diyebilirim." Katılımcı 8'de genel açıklamalar yaparak örnek vermeden müfredatın tartışmalı ve tabu konuları içerdiğini söylemiştir.

Katılımcı 4, net bir şekilde öğretim programının bu tür konuları içermediğini düşündüğünü söylemiştir: "Sosyal bilgiler tartışmalı konuları bence ele alıp

incelemiyor. Benim görüşüm programlar da değişmiş olmasına rağmen yok.” Katılımcı 7’de görüşünü net olarak ortaya koymuştur: “Sosyal bilgiler müfredatı bana göre bugünkü çağdaş insana ayak uyduracak bir müfredat değil. Bir defa sosyal bilgiler bana göre çok geri.” Tabu konular karşısındaki duruşunu ve görüşlerini açık bir şekilde ortaya koyan Katılımcı 10’da milli eğitim politikasına yön veren kişilerin tartışmalı ve tabu konuların öğretim programında yer almasını istemediklerinden dolayı bu tür konuların sosyal bilgiler öğretim programında yer almadığını belirterek şu açıklamaları yapmıştır:

Sosyal bilgiler kitabına baktığımız zaman çok da tartışmalı ve tabu konuları ele aldığını söyleyemeyiz. Çünkü sosyal bilgiler müfredatı da her şeye rağmen MEB’in Talim ve Terbiye Kurulu’ndan geçiyor. Yani resmi ideoloji dışına çıkamıyor. Dolayısıyla yeterince ele aldığını söylemek mümkün değil. Ama olması gerek. Yeni yetişen gençlik artık bunları sosyal bilgiler kitabında görmese de görsel medyada internet dünyasında zaman zaman karşılaşıyor, zaman zaman da çelişkiye düşüyor.

Katılımcı 10’a göre müfredatta tabuları görmezlikten gelmekle sorunlar çözülüyor veya öğrencilerin o tür konuları öğrenmeleri ve müfredatta verilmeye çalışılan görüşün aksine bir bakış açısı geliştirmeleri engellenemiyor çünkü öğrencilerin okul dışındaki yaşantılarında tabu konular bir şekilde karşlarına çıkıyor. Katılımcı 6’da müfredatta tartışmalı konulara yeterince yer verilmediğini hatta üstü kapalı öğretmenlerin bu tür konulara girmemelerinin tavsiye edildiğini söylemiştir: “Müfredatta çok fazla üzerinde durulmuyor. Öğretmenin inisiyatifine bırakılmış ki o inisiyatif içerisinde bile seviyeli olmak gerektiği, onun da çok fazla derinlemesine deşilmemesi gerektiği üzerinde durulmuş.” Katılımcı 9 bu konuda bir görüş bildirmemiştir.

4. Öğretmenlerin Tartışmalı ve Tabu Konulara İlişkin Sınıftaki Yaklaşımları

Öğretmenlere sınıfta tartışmalı ve tabu olarak nitelendirilebilecek konular üzerine tartışma yapıp yapmadıkları sorulduğunda ve eğer varsa bir örnek vermeleri istendiğinde yaklaşık yarısı çeşitli nedenlerden dolayı bu konular üzerine tartışma yapmadıklarını bildirmişlerdir. Örneğin Katılımcı 4, ilköğretim seviyesindeki çocukların gelişim seviyelerinin bu konuları tartışacak düzeyde olmadığını düşündüğü için tartışma yapmadığını şöyle belirtmiştir: “Sosyal bilgiler dersinde, altı, yedi ve sekizinci sınıflarda bu çocuklar hangi konuların tabu hangi konuların tartışmalı olduğunu bilmez. Yani hayata bakış açısı zaten olgunlaşmamıştır ki. Dolayısıyla öğrencilerin bu konuda tartışma yaratabilecek pozisyonda olduklarını düşünmüyorum.” Katılımcı 6’da öğrenci seviyelerinin düşük olduğu sınıflarda tartışmalı ve tabu konular üzerinde durmadığını, öğrenci seviyelerinin nisbeten iyi olduğu sınıflarda tartışma yaptığını ama tartışmaların pek verimli geçmediğini bildirmiştir: “Genelde olmuyor çünkü öğrencilerin seviyesi daha düşük olduğu için o tip bir tartışma olayına gitme olayı çok az oluyor. Seviyesi yeten öğrencilerle belki yapılabiliyor. Ama çok kısır oluyor bu da.” Katılımcı 6, sınıfta yaptığı tartışmalı ve

tabu konulara örnek olarak Osmanlı Tarihi'nden Fatih Sultan Mehmet'in kardeş katline ilişkin fermanını vermiştir:

Mesela Fatih Sultan Mehmet'i çok tabulaştırırız. Deriz ki işte Fatih Sultan Mehmet çok büyük bir insandır. Ama günümüz değerlerine çok ters düşen işte kardeş katlini göstermiştir. Niye böyle yapmış olabilir [sorusuyla] tartışmalar açıp çocukların günümüz şartlarıyla geçmişteki olayları değerlendirmemeleri noktasına ulaşılabilir. Böylece bir tabuyu da yıkmış olabiliriz.

Katılımcı 7, öğrencilerin gelişim seviyelerinden çok olmaları gereken öğrenim veya sınıf seviyesinde olmadıkları için tartışma yapmak istemesine rağmen tartışmalı konulara girmeyi pek tercih etmediğini söylemiştir: "Sınıflarda maalesef her konuları tartışmıyoruz. Tartışma imkânı keşke olsa. Sınıflarda öğrenciler arasında seviye farklılıkları çok. Bakıyorsunuz sekizinci sınıfta ikinci sınıf düzeyinde öğrenci var. Zaten bu konuyu açtığınız zaman çocuk yanlış anlıyor veya yanlış yorumluyor." Katılımcı 8, öğretmen olarak asıl sorumluluğunun müfredattaki konuları özellikle ders kitabındaki bilgileri aktarmak olduğunu, tartışmalı konuları ele almanın riskli olduğunu, çok tepki aldığını bu sebeplerden tartışmalı konulara pek girmediğini belirtmiştir: "İnsanların alışmış olduğu bazı konuların dışına çıktığınız zaman bu bir tepki yaratabiliyor. Bizim temel amacımız kitapta verilen bilgileri çocuklara aktarmaktır. Bizim amacımız kötü-iyi davranışları çocuklara anlatabilmektir."

Katılımcı 9'da benzer bir argüman ileri sürerek tartışmalı konular üzerine yeterince tartışma yapamadığını çünkü müfredatın bu tür konulara pek girmediğini dolayısıyla tartışılacak konu hakkında önceden araştırma yapıp bilgi toplamanın öğretmene ekstra külfet getirdiğini söylemiştir: "Bunları derinlemesine işleyemiyoruz derste. Öğrenciler çok soru sorup detayına inerek tam bir bilgi almak istiyorlar. Bazı öğrenciler bu konularda soru sordukları zaman müfredat bu konuda yetersiz kalıyor artı öğretmenin araştırmasıyla ortaya çıkarması gereken konular var." Katılımcı 3, "Ben olabildiğince eleştirel bakabilen öğrenci yetiştirmeye çalışıyorum onun için olayın benim düşünceme uygun olup olmaması önemli değil," diyerek tartışmalı ve tabu konuları sınıfta ele aldığını söylemiştir ama kendisinden sınıfta yaptığı tartışmaya bir örnek vermesi istendiğinde aklına bir örnek gelmediğini belirtmiştir. Katılımcı 1, "Yani önemli olan öğrencinin temel bilgileri almaya çalışması, yani büyüklerin meseleleri çocukları bu kadar bağlamamalı," diyerek dolaylı yünden bu tür konuların öğrencileri pek ilgilendirmemesi gerektiğini söylemiş ama yine de, "Yani belli bir sınırlama getirmemeye çalışıyorum. Açıkçası konular neyi gerektirirse onunla ilgili konuşuyorum," diyerek tartışmalı konuları ele aldığını söylemiştir: "Yani, az evvel hani örnek verdim. Mesela Ermeni sorunu dedim, Tehcir. Konuları işlerken tabii iş biraz tartışmaya gidiyor ama güzel bir şekilde yani bu kötü bir yönde ilerlemiyor." Katılımcı 2, tabu konuları sınıfta tartışmak için gerekli öğrenme ortamını oluşturmanın zor olduğunu bu yüzden bu konuları amaçlı bir şekilde ele almadığını ama dersler işlenirken zaman zaman sınıfta kendiliğinden

tartışmalar çıktığını söyleyerek şu örneği vermiştir: “İşte doğu cephesi anlatılırken mesela doğu cephesindeki çatışmalar anlatılırken genelde sınıfta kutuplaşmalar oluyor.” Katılımcı 10’da bu tür konular üzerinde tartışmalar yaptığını, öğrencilerin tartışmalı ve tabu konuların tartışılmasından hoşlandığını ama resmi söylemlerin dışına her zaman çıkmadığını vurgulayarak şu açıklamaları yapmıştır:

Evet bu konuda zaman zaman tartışmalar oluyor. Öğrenciler bu konularda daha istekliler. Örnek verebilsek kaynaklarda zaman zaman Sultan Vahdettin’in vatanı sattığını, ülkeyi terk ettiğini, vatan haini olduğunu söylesek bile artık çoğunlukla öğrencilerin bunun doğru olmadığını Vahdettin’in bir vatansaver olduğunu, Mustafa Kemal’i Anadolu’ya Milli Mücadele’yi başlatmak için gönderdiğini ve bu konuda Mustafa Kemal’e her türlü desteği verdiğini [biliyor]. Öğrencilerimizle zaman zaman bu konuyu tartışmaktayız. Ayrıca yakın tarihimizle ilgili bazı konularda tartışma olmakla birlikte şimdilik her şeyi burda açıklama imkanını kendimizde bulamıyoruz.

5. Öğretmenlerin Gözlemlerine Göre Tartışmalı ve Tabu Konulara Yönelik Öğrenci Tutum ve Davranışları

Araştırmaya katılan öğretmenlere öğrencilerin tartışmalı ve tabu konulara karşı tutumlarının ve tepkilerinin nasıl olduğu sorusu da yöneltilmiştir. Katılımcıların bir kısmı öğrencilerin okul dışındaki yaşantılarında tabu konulara ilişkin önceden edindikleri bilgiler -özellikle aile ve medyadan öğrenilenler- ile derste verilen bilgiler arasında uyumsuzluk ve çelişki ortaya çıkabildiğini bu yüzden öğrencilerin şaşkınlık ve ikilem yaşadıklarını söylemişlerdir. Örneğin Katılımcı 6, derste öğrencilerde gözlemediği tepkiyi yine Osmanlı Tarihi’nden bir örnek vererek açıklamıştır: “Öğrencilerde bir şaşkınlık olduğunu görüyorum. İşte tarihimizde en fazla ön plana çıkartılan İstanbul’un fethiyle Fatih ünvanı alan, yüzyıl açıp yüz yıl kapatan bir padişahın böyle bir yönünde olduğunu gördüğü zaman öğrenci tabi ki şaşırıyor açıkçası.” Katılımcı 6, öğrencilerdeki bu şaşkınlığın tabu konuların konuşulmasında onların rahat olmalarını engellemediğini sözlerine eklemiştir. Katılımcı 6 gibi Katılımcı 8’de derste tartışmalı ve tabu konulara girildiğinde öğrencilerin önceden öğrendikleri bilgiler sebebiyle ilk etapta zihinlerinin karıştığını söyleyerek öğrencilerde gözlemediği tepkilere örnek vermeksizin şu açıklamaları yapmıştır: “Çocuk diyelim ki bir konuda basit bir örnek verirsek, bir tahtanın siyah olduğunu öğrenmiş, ailesi ona öyle öğretmiş. O tahtaya biz beyaz dediğimiz zaman bize tepki gösteriyor. Hocam ya bu siyah değil mi? diyor. İlk başta çocuğun zihni bulanıyor, zihninde gidip gelmeler oluyor.” Katılımcı 8, tartışılan konu üzerine açıklamalar yaptığı zaman öğrencilerin zihinlerinde oluşan uyumsuzluğun ortadan kalkmaya başladığını “çocuk bunun gerçek anlamıyla beyaz olduğunu algılayabiliyor,” sözleriyle belirtmiştir. Diğer iki katılımcı gibi, Katılımcı 5’de tartışmalı konuların ister istemez ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin bilişsel yapılarında bir çelişki doğduğuna dikkat çekmiştir: “Öğrenciler ufak oldukları için ikilemde kalıyor. Hani sekizler belki biraz daha için farkında zaten bu durum onları çok fazla etkilemedi

ama altı ve yediler biraz daha çocuk oldukları için hani acaba kim daha doğru öğretiyor gibi bir ikilem yaşamaya başladılar.”

Katılımcı 1, tartışmalı ve tabu konuların öğrencilerin ilgisini çektiğini ama bu konuları tartışabilmek için gerekli sosyal ve iletişim becerilerinin -özellikle farklı fikirlerde olanları saygıyla dinleme ve anlamaya çalışma gibi- öğrencilerde yeterli düzeyde gelişmediğini bu yüzden de daha çok duygusal tepkiler verdiklerini ifade etmiştir: “Meraklılar, çok öğrenmek istiyorlar... Çok çabuk sinirlenebiliyorlar, galeyana gelebiliyor çocuklar, yani birbirlerine girebiliyorlar.” Katılımcı 1, öğrencilerin yaşantıları ve fikirleri farklı olan insanları beğenmek veya model almak zorunda olmadıklarını ama dinlemeye ve fikirlerini anlamaya gayret etmeleri gerektiğini, öğrencilerin en çok bunu hayata geçirmede -açık görüşlü olma- zorlandıklarını söylemiştir. Katılımcı 2’de öğrencilerin duygusal tepkilerde bulunduğunu, sabit fikirli hareket ederek farklı fikirleri anlamaya çalışmadan reddetme eğiliminde olduklarını ama kendisinin sınıfta bu konuda ciddi bir sorun yaşamadığını, gerek öğrenciler gerek toplumun yavaş yavaş tartışmaya daha açık hale geldiğini belirtmiştir:

Bir anda uçlar çok fazla olabiliyor. Yani hani evetçiler, hayırcılar, savunanlar ya da reddedenler çok fazla olabiliyor ama ortak noktayı buluyorlar. Çok ciddi hani ileriye giden bir tartışma olduğunu hatırlamıyorum açıkçası.... Çoğunluğu zaten tabu olarak kabul ettiği şeyi onaylayan belgeleri ya da görüşleri dikkate alıyor. Diğerlerini dolayısıyla da karalama eğiliminde oluyor. Çok azı böyle bir düşünce varmış, bunu da dikkate almak lazım gibi düşünüyor.

Katılımcı 3’de toplumumuzda öğrencilerin düşünce yapılarının genel olarak dar kalıplı bir yapıda olduğunu ama son yıllarda bu durumun giderek değişmeye başladığını, yeni öğretim programının ve kitle iletişim araçlarının da etkisiyle öğrencilerin eleştirel bakış açısı geliştirmeye başladıklarını söylemiştir:

Çocuklar biraz gelenekçi düşünüyorlar tabii. Bulduğumuz coğrafyanın kültürel yapısı da insanların olaylara çok boyutlu bakmasını biraz engelliyor.... Çocuklar eleştirel bakmayı yavaş yavaş öğreniyorlar. Örneğin benim okuduğum lise yıllarında belli konularda konuştuğumuzda hocalarımız yok onlara değinemezsiniz derlerdi. Ama günümüzde öğrenciler kendi aralarında tartışabiliyorlar. Biz daha tek boyutlu düşünüyorduk. Şimdiki çocuklar biraz daha çok boyutlu düşünüyorlar çünkü kitle iletişim araçları zaten çocukların çok boyutlu düşünmesine oldukça yardımcı oluyor. Öğrenci profili değişiyor. Araştıran, irdeleyen, uğraşan, eleştiren öğrenci var artık.

Katılımcı 3, öğrencilerin yaşları icabı yasaklarla ilgili yasalar konusunda fazla bilgi ve tecrübe sahibi olmadıklarını, söyledikleri sözlerden dolayı yasalar karşısında yargılanıp cezalandırılacakları ihtimalini -düşünce suçları gibi- düşünmediklerini, bu çocuksu saflıklarından dolayı da tabu konuları konuşmaktan çekinmediklerini, yetişkinlere göre daha rahat hareket ettiklerini belirtmiştir. Katılımcı 3 gibi Katılımcı 9’da medyanın bilgiye erişimde sağladığı kolaylıklara ve öğrencilerin fikri gelişmeleri

üzerindeki etkilerine dikkat çekerek öğrencilerin tabu konuları konuşmaktan çekinmediklerini tam tersine tabuları sorguladıklarını ve tabu konulara ilgi gösterdiklerini söylemiştir:

Yani günümüz tabu konuları üzerinde öğrencilerin çok sessiz kalmadığını düşünüyorum. Çocuklar televizyonun ve diğer yayın organlarının da etkisiyle kendi öğrendikleri gibi olmayan konuları sorgulamaya başladılar. Derste anlattığımız zaman direkt geçemiyorsunuz, o konuda hemen sorular geliyor. Daha farklı, daha çok öğrenmek istiyorlar.

Katılımcı 10'da yeni yetişen gençliğin tartışmalı ve tabu konulara ilgi gösterdiğini söyleyerek öğrencilerin tabular hakkında doğru bilgi edinerek gerçeği öğrenmek istediklerine dikkat çekmiştir: "Öğrenciler şeffaflıktan, açıklıktan, yani gizli kapaklı hiçbir şey kalmamasından yana, her şeyi, geçmiş, olduğu şekliyle öğrenmekten yanalar. Yani öğrenciler kafasında soru işareti bırakmak istemiyorlar." Katılımcı 10, yakın tarihimizle ilgili öğrencilerin kafasında birçok soru işareti olduğunu, bunu gidermek için bazı öğrencilerin araştırma yaptıklarını sözlerine ilave etmiştir. Katılımcı 7, öğrencilerin tepkilerinin ailelerinin yapılarına, kültürel düzeylerine veya ailede hakim olan yaşantı tarzına göre değiştiğini gözlemlediğini söyleyerek öğrencilerin tutumlarının oluşmasında arka planlarının ve ailelerinin oynadığı role vurgu yapmıştır: "Bilinçli ailelerin çocukları rahatlıkla konuşabiliyorlar ama kültür düzeyi veya eğitim düzeyi geri kalmış ailelerde maalesef konuşulamıyor. Ailelerde bu konular konuşulmadığı zaman çocuk zaten o konu hakkında konuşmaya, soru sormaya cesaret edemiyor." Tartışmalı ve tabu konuların ilköğretim öğrencilerinin seviyelerine uygun olmadığını düşünen Katılımcı 4, öğrencilerin bu tür konulara ilişkin tepkilerine dair herhangi bir açıklama yapmayarak sadece "Tabi tabular her zaman olumsuz etkiler yaratacaktır," demekle yetinmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tümü tabu konular karşısında net bir duruş sergileyerek tabuların karşısında olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, insanların belli konular üzerinde düşünmelerini veya ne düşündüklerini ifade etmelerini engellemek amacıyla baskı yapmanın ve yasaklar koymanın demokratik ve çağdaş bir yaşam biçimiyle uyummadığını vurgulayarak düşünce özgürlüğüne sınırlama getiren tüm tabuların yıkılması gerektiği fikrinde birleşmişlerdir. Katılımcılar, son yıllarda ülkemizin bir değişim sürecine girdiğini, gerek yönetim biçimi gerek toplumsal yaşantı olarak daha demokratik olmaya başladığını dolayısıyla eskiden konuşulamayan konuların günümüzde daha rahat konuşulabildiğini yani tabu olarak görülen konuların gittikçe azalmaya başladığını ama buna rağmen hala bazı tabuların yıkılmadan varlıklarını devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, tabu olarak gördükleri konulara siyasi tarihten özellikle Osmanlı Tarihi ile İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük kapsamına giren konulardan örnekler vermişlerdir. Katılımcılar, yakın geçmişimizde, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet Tarihi'ndeki birçok konunun özellikle son Osmanlı

Padişahları ile Atatürk'ün kişiliği ve siyasi faaliyetleri ile ilgili konuların rahatlıkla tartışılmadığını, siyasi ve ideolojik nedenlerden dolayı insanların bu konular üzerinde eleştiri yapmaktan çekindiklerini bu sebeplerden bu konuların hala tabu olma özelliğini koruduğunu bildirmişlerdir.

Katılımcıların yarısından fazlası milli tarihimizin tarafsız ve objektif bir yaklaşımla yazılmadığını, çarpıtıldığını, resmi ders kitaplarının geçmişte yaşanan bazı olayların nasıl geliştiğine ilişkin farklı yorumlara yer vermediğini ama öğrencilerin ders kitaplarında veya öğretim programında belirtilmeyen farklı bilgileri ve bakış açılarını değişik kaynaklardan, ailelerinden, tarihçilerden, gazetecilerden, internette ve medyadan –Mustafa Belgeseli gibi- öğrendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların sosyal bilgiler öğretim programının tartışmalı ve tabu konuları yeterli düzeyde ele alıp almaması konusunda görüş ayrılığında oldukları ve farklı kutuplarda yer alan değerlendirmeler yaptıkları gözlenmiştir. Katılımcıların cinsiyetlerinin yaptıkları değerlendirmede etkili olduğu gözlenmiştir. Kadın öğretmenlerin çoğu öğretim programının bu konuda yeterli olduğunu düşünürken erkek katılımcılar aksi yönde bir değerlendirme yapmışlardır. Katılımcıların büyük bir kısmı ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin öğrenme ve gelişim düzeylerinin tartışma yapmak için yeterli düzeyde olmadığını, tartışma için gerekli sınıf atmosferi oluşturmanın zor olduğunu, öğretim programının tartışmalı ve tabu konulara yeterince yer vermediğini ve asıl sorumluluklarının resmi öğretim programını öğretmek olduğunu bildirerek bu gerekçelerden dolayı tartışmalı konular üzerinde sınıfta pek tartışma yapmadıklarını söylemişlerdir. Katılımcılar öğrencilerin tartışmalı ve tabu konuları öğrenmeye çok istekli olduklarını ama tabu konuları tartışabilmek için gerekli sosyal ve iletişim becerilerinin yeterince gelişmediğini bu sebepten tartışmalarda duygusal tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler, öğrencilerin informal yollardan önceden öğrenmiş oldukları bilgilerle derste öğrendikleri bilgiler arasında bir çelişki olduğunda şaşırıldıklarını, ikilem yaşadıklarını, kimin doğruyu söylediği konusunda tereddüte düştüklerini ve doğru olanı öğrenmek istediklerini gözlemlediklerini bildirilmişlerdir.

Araştırmada cinsiyet faktörünün katılımcıların araştırma konusuna ilişkin bakış açılarında veya düşüncelerini ifade etmelerinde kısmen etkili olduğu gözlenmiştir. Örneğin, Katılımcı 8 dışında diğer tüm erkek katılımcıların tabu olarak gördükleri konuların başında Atatürkçülük'le ilgili konular gelmekte iken kadın katılımcılardan sadece Katılımcı 2 Atatürkçülüğü tabu olarak nitelendirmiştir. Her ne kadar Katılımcı 3 tabu olarak gördüğü konular arasında Atatürkçülük'ten bahsetmemiş olsa da öğretim programını tartışmalı ve tabu konuları kapsamı açısından değerlendirdiğinde "...sekizinci sınıflarda Atatürk'ün de hata yapabileceğine değiniliyor.... Bu oldukça güzel aslında tabuları yavaş yavaş sosyal bilgiler dersinde yıkmaya başladık," ifadelerini kullanarak aslında Atatürkçülüğü tabu olarak gördüğünü dolaylı olarak belirtmiştir. Bu kadın katılımcının görüşlerini doğrudan değil dolaylı olarak söylemiş olması kendisinin Atatürkçülük'le ilgili konuları konuşmaktan çekinmiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Benzer şekilde

sadece cinsiyeti bayan olan Katılımcı 4 siyasi tarih konuları dışında sosyal bir sorundan örnek vererek kız çocuklarının okula gönderilmemesini tabu olarak gördüğünü belirtmiştir. Kadınların kendi hemcinsleriyle ilgili sorunlara karşı (özellikle kadın-erkek eşitliği ile ilgili konulara) daha duyarlı oldukları söylenebilir. Cinsiyet faktörünün katılımcıların bakış açılarındaki etkisi katılımcıların öğretim programını değerlendirirken yaptıkları açıklamalarda da kendisini göstermiştir. Yukarıdaki paragrafta değinildiği gibi Katılımcı 8 hariç erkek katılımcıların hepsi öğretim programının tartışmalı ve tabu konuları gözardı ederek yeterince kapsamadığını düşündüğünü söylerken, Katılımcı 4 dışında diğer kadın katılımcılar öğretim programının bu konuda yeterli olduğuna dair bir değerlendirme yapmışlardır.

Bu araştırma sonuçları ile tartışmalı ve tabu konuları kapsayan literatürdeki çalışmalar arasında bazı benzerlikler tespit edilmiştir. Örneğin, katılımcıların tabu kelimesine yükledikleri anlam ile literatürdeki tabu tanımı örtüşmektedir (Evans, Avery ve Pederson, 2000; Farberow 1963; McGinnis 1992). Literatürde kişisel konuların tabu konular kapsamına girdiği belirtilmişti (Evans ve diğ., 2000). Bu çalışmada da bazı katılımcılar siyasi bir kişiliğin yani Atatürk'ün kişisel yaşantısıyla ilgili konuların tabu olduğunu belirtmiştir. Bunların yanısıra, tartışmalı ve tabu konuların sınıf ortamında tartışılmasında öğrencilerin duygusal tepkilerde bulunmaları (Byford ve diğ., 2009; Evans ve diğ., 2000; McCully, 2006; Oulton ve diğ., 2004), öğretmenlerin bazılarının tartışmalı konuların ilköğretim öğrencilerinin yaşlarına veya gelişim seviyelerine uygun olmadığını düşünmeleri (Merryfield, 1993; Oulton ve diğ., 2004; Wilson ve diğ., 2002), resmi müfredattaki konuları öğretmenin kendileri için daha önemli olduğunu belirtmeleri (Merryfield, 1993) ve dolaylı olarak cinsel konuların tabu olarak görüldüğünü söylemeleri (Evans ve diğ., 2000) önceki araştırma sonuçlarıyla benzeşim göstermektedir. Bu benzerlikler yanında, bu araştırma ile önceki araştırmaların sonuçları arasında katılımcıların alt yapıları ve araştırmaların yapıldığı ülkelerdeki siyasi, kültürel, tarihi, coğrafi ve eğitimsel farklılıklardan kaynaklandığı düşünülen bazı farklılıklar da tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler daha çok geçmişten ve siyasi tarih konularından tabulara örnek vermişlerdir. Katılımcı 4 hariç diğer katılımcılar toplumsal sorunlarla ilgili tabulardan bahsetmemişlerdir. İngiltere'de ve Amerika'da öğretmenlerin tartışmalı ve tabu olarak gördükleri konular arasında yer alan zorbalık, ırkçılık, çevresel sorunlar, doğal kaynakların korunması, avlanma, cinsel eğitim, uyuşturucu kullanma, ötanazi ve evrim gibi çeşitli güncel, eğitimsel ve sosyal sorunlar katılımcılar tarafından bahsedilmemiştir.

Literatürde belirtildiği (Dewhurst, 1992; Gerzon, 1997) ve bazı katılımcıların da (Katılımcı 5, Katılımcı 8, Katılımcı 9, Katılımcı 10) vurguladığı gibi tartışmalı ve tabu konular medyada, televizyon programlarında, internet forum sitelerinde ve daha birçok farklı ortamlarda daima tartışıldığından öğrenciler gerek okul öncesi ve gerek okul sonrası yaşantılarında ister istemez bu tür konularla karşılaşacaklardır ve uyuşmazlık olgusu yaşantılarının bir parçası olacaktır. Günlük hayatın bir parçası

olan bu konuları öğretim programının dışında bırakmak bir çözüm değildir ve bu yaklaşım demokrasinin ve demokratik vatandaşlık eğitiminin 'düşünce özgürlüğü, fikirlerin rahatlıkla ifade edilmesi, açık fikirlilik, şeffaflık, tolerans, farklı fikirleri dinleme ve saygı duyma' gibi temel ilkeleriyle çalışmaktadır. Bu sebepten, sosyal bilgiler öğretiminde çatışmadan uzak bir öğrenme ortamı oluşturma adına tartışmalı konulardan kaçınılması gerçek hayattan kopuk, soyut ve suni bir öğrenme ortamı oluşturacağından öğrenciler demokrasiyi canlı olarak okul sıralarında idrak etme şansından mahrum kalacaktır (Dewhurst, 1992). Bunun sonucu, öğrencilerde karar verme ve sosyal sorunlara çözüm üretme gibi demokratik vatandaşlık becerilerinin gelişmesi istenilen seviyede olmayacaktır. Bu sebeplerden, sosyal bilgiler öğretim programı tartışmalı ve tabu konuların öğretimine vurgu yaparak tabu konuların tartışılmasını desteklemeli; sosyal, kültürel, siyasi ve ahlaki sorunlar hakkında öğrencilerin düşünme ve yargıda bulunma becerilerinin gelişmesi için fırsatlar sunmalı; genç insanları yetişkin hayatının bir parçası olan tartışmalı konuların üstesinden bilgiye dayalı, sağduyulu, toleranslı ve etik bir yaklaşımla gelebilecek şekilde hazırlamalıdır (QCA, 1998: 56).

İlköğretim çağlarındaki öğrencilerin düşünce yapılarının daha çok ikili (siya-beyaz) bir yapıda olduğu bu sebepten tartışma konusuna ilişkin görüşleri doğru-yanlış olarak sadece iki kategoriye indirgeme eğiliminde oldukları (Hedley ve Markowitz, 2001) gözönüne alınarak öğrenciler mümkün olduğunca farklı görüşlerle tanıştırılmalı böylece farklılığın olağan ve hayatın bir parçası olduğunu idrak etmeleri sağlanmalıdır. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte nötr veya tarafsız bir bilginin olmadığı çünkü bilginin oluşturulmasında subjektif (kişisel), kolektif (sosyal) ve politik öğelerin rol oynadığı artık kabul edilmektedir (Geddis 1991). Dolayısıyla farklı dünya görüşlerine ve hayat felsefelerine sahip bireyler veya gruplar tarafından ileri sürülen bilgilerin kimlerin işine yaradığı veya kimlerin ideallerine ve çıkarlarına hizmet ettiğini öğrencilerin görmesini ve değerlendirmesini sağlayacak beceriler öğretilmelidir (Geddis 1991). Öğretmenler tartışmalı konuların seçimine karar verirken öğrencilerin gelişim düzeylerini, ilgi alanlarını ve tecrübelerini belirleyerek seçtikleri konuların öğrencilerin ilgisini uyandıracak, üstesinden gelebilecekleri, kendilerinin veya içinde buldukları toplumun yaşantısıyla doğrudan ilişkili bir nitelikte olmasına özen göstermelidir. Öğretmenler, öğrencilerin fikirlerini çekinmeden rahatlıkla ifade edebilmelerini, birbirlerinin görüşlerini saygıyla dinlemelerini ve farklı görüşleri hakaret etmeden eleştirilmelerini sağlayacak güvenli bir öğrenme ortamı veya sınıf atmosferi de oluşturmalıdır.

Sosyal bilgiler eğitimi gerek içerik gerek yöntem bakımından disiplinler arası bir yaklaşım üzerine kuruludur ve tarih disiplininden de yararlanır. Tarihin doğasını oluşturan en temel özelliklerden birisi tarihin yoruma dayalı bir disiplin olduğudur (Yılmaz, 2010). Araştırmaya katılan öğretmenlerin de belirttiği gibi, sosyal bilgiler öğretiminde tarihin yoruma dayalı bir disiplin olduğu gerçeği çoğu kez ihmal edilerek tarihi olaylar veya kişilikler tek bir bakış açısıyla yorumlanmaktadır. Bu yaklaşım öğrencilerin farklı düşünceleri ve bakış açılarını tanımlarını, bunlar

üzerinde sınıf ortamında düşünmelerini ve tartışma yapmalarını engellediğinden öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme yeteneklerinin gelişmesi olumsuz etkilenmektedir. Bilindiği üzere eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme yeni sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere kazandırılması gereken beceriler arasında yer almaktadır. Eğer bu yaklaşım terkedilerek öğrencileri tartışmalı konular üzerinde araştırmaya, eleştirel düşünmeye ve kanıt temelli argümanlar geliştirmeye teşvik eden bir yaklaşım benimsenmezse sosyal bilgiler öğretiminden hedeflenen amaçlar istenilen düzeyde gerçekleşmeyecek ve kağıt üzerinde kalacaktır.

İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının açıklamalar kısmında, "Tarih konuları da öğrencilere bir problem olarak sunulmalıdır," şeklinde bir öneri yer almaktadır ama içeriğin düzenlenmesinde bu öneriden yararlanılmadığı görülmektedir (MEB, 2005). Katılımcılar en çok yakın tarihimizdeki özellikle Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarihsel olay ve gelişmelerin tartışmalı olduğunu ve rahatlıkla konuşulamadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle, sosyal bilgiler öğretim programı, özellikle ders kitapları, üzerinde uzlaşmaya varılmamış ve hakkında farklı yorumların yapıldığı yakın tarihimize ilişkin tarihsel problemleri içerecek ve bu konularla ilgili öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde tartışmalı ve tabu konuların ele alınması gerektiğine dair doğrudan bir vurgunun yapılmadığı ve bu konularla ilgili herhangi bir kazanımın da oluşturulmadığı görülmektedir. Yeni programda, sadece iki yerde tartışmalı konulara dolaylı olarak kısaca değinilmektedir. Bunlardan birisi, sosyal bilgiler öğretimi açısından öğretmenin rolünün açıklandığı kısımda, "iyi bir sosyal bilgiler öğretmeni öğrencilerin tartışmalı konuları incelemelerine yardımcı olur" şeklindeki Dorow (1989)'dan alıntılanan cümledir (Akt: MEB, 2005). Diğeri ise sosyal bilgiler öğretim programının uygulanması ile ilgili yapılan açıklamalarda yer almaktadır. Burada yapılan açıklamada, öğretmenlerin öğrencileri gerçek hayatta karşılaşılan problemlerle ve çelişkili durumlara yüzleştirmeleri ve sosyal problemler üzerinde yansıtıcı düşünme yapmalarına yardımcı olmaları tavsiye edilmektedir (MEB, 2005). Bu iki kısa ve yüzeysel açıklama dışında yeni sosyal bilgiler öğretim programı amaç ve içerik açısından tartışmalı ve tabu konuları kapsamamaktadır. Yeni öğretim programında beceriler, değerler ve kavramlar açısından da bu konulara doğrudan vurgu yapılmamaktadır. Makalenin literatür kısmında açıklandığı üzere A.B.D. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi, tartışmalı konuların ele alınması gerektiğine doğrudan vurgu yapmakta ve bu konuların öğretimi sonucunda öğrencilerde gelişmesi gereken tutum ve becerileri spesifik olarak belirtmektedir. Giriş kısmında vurgulandığı gibi, öğretim programında bu konulara yer verilmesi, eleştirel düşünme, sosyal ve kişilerarası iletişim becerilerinin gelişmesine yardım ederek öğrencileri demokratik vatandaşlık rollerine hazırlayabilmektedir. Bu nedenle, bu konuları içerecek şekilde sosyal bilgiler öğretim programı yeniden düzenlenmeli, yakın geçmişimizdeki tarihi olaylara farklı yorumlar getiren bakış açılarının öğrencilere öğretilmesi gerektiği öğretim programında vurgulanmalı ve ders kitaplarında da gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

Kaynakça

Asimeng-Boahene, L. (2007). "Creating Strategies to Deal with Problems of Teaching Controversial Issues in Social Studies Education in African Schools". *Intercultural Education*, 18(3), 231-242.

Bailey, C. (1975). "Neutrality and Rationality in Teaching". D. Bridges & P. Scrimshaw (Eds), *Values and Authority in Schools*. London: Hodder & Stoughton.

Brown, R. (1984). *Forbidden Fruits: Taboos and Tabooism in Culture*. Bowling Green: Popular Press.

Byford, J., Lennon, S., & Russel, W. B. (2009). "Teaching Controversial Issues in the Social Studies: A Research Study of High School Teachers". *The Clearing House*, 82(3), 165-170.

Cross, R. & Price, R. (1996). "Science Teacher's Social Conscience and the Role of Teaching Controversial Issues in the Teaching of Science". *Journal of Research in Science Teaching*, 33(3), 319-333.

Curtis, C. K., & Shaver, J. P. (1980). "Slow Learners and the Study of Contemporary Problems". *Social Education*, 44, 302-309.

Dearden, R. F. (1981) "Controversial Issues in the Curriculum". *Journal of Curriculum Studies*, 13(1), 37-44.

Dewhurst, D. (1992). "The Teaching of Controversial Issues". *Journal of Philosophy of Education*, 26(2), 153-163.

Engle, S. H., & Ochoa, A. S. (1988). *Education for Democratic Citizenship: Decision-Making for the Social Studies*. New York, NY: Teachers' College Press.

Engle, S. (2003). "Decision-Making: the Heart of Social Studies Instruction". *The Social Studies*, 94 (1), 7-10.

Evans, R. W., Avery, P. G., & Pederson, P. V. (2000). "Taboo Topics: Cultural Restraint on Teaching Social Issues". *The Clearing House*, 73(5), 295-302.

Farberow, N. (1963). *Taboo Topics*. New York: Atherton Press.

Geddis, A. (1991). "Improving the Quality of Science Classroom Discourse on Controversial Issues". *Science Education*, 75(2), 169-183.

Gerzon, M. (1997). "Teaching Democracy by Doing It!", *Educational Leadership*, 54(5), 6-11.

Goldenson, D. R. (1978). "An Alternative View about the Role of the Secondary School in Political Socialization: A Field Experimental Study of the Development of Civil Liberties Attitudes". *Theory and Research in Social Education*, 6(1), 44-72.

Hahn, C. L. (1991). "Controversial Issues in Social Studies". In J. P. Shaver (Ed.), *Handbook of Research on Social Studies Teaching and Learning* (s.470-480). New York: Macmillan.

Hahn, C.L. & Tocci, C. (1990). "Classroom Climate and Controversial Issues Discussions: A Five Nation Study". *Theory and Research in Social Education*, 18(4), 344-62.

Hahn, C. (1996). "Research on Teaching Social Issues". in R.W. Evans and D.W. Saxe (Eds.), *Handbook on Teaching Social Issues* (s. 25-41). Washington, DC: National Council for the Social Studies.

Harwood, A. M. & Hahn, C. L. (1990). *Controversial Issues in the Classroom*. (ERIC Digest). Bloomington, IN: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education. (ERIC Document Reproduction Service No. ED327453).

Hedley, M., & Markowitz, L. (2001). "Avoiding Moral Dichotomies: Teaching Controversial Topics to Resistant Students". *Teaching Sociology*, 29(2), 195-208

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1979). "Conflict in the Classroom: Controversy and Learning". *Review of Educational Research*, 49(1), 51-70.

Kahne, J., Rodriguez, M., Smith, B. A., & Thiede, K. (2000). "Developing Citizens for Democracy? Assessing Opportunities to Learn in Chicago's Social Studies Classrooms". *Theory and Research in Social Education*, 28 (3), 318-330.

Levinson, R. (2006). "Teachers' Perceptions of the Role of Evidence in Teaching Controversial Socio-Scientific Issues". *The Curriculum Journal*, 17(3), 247-262.

Long, S., & Long, R. (1975). "Controversy in the Classroom: Student Viewpoint and Educational Outcome". *Teaching Political Science*, 2(3), 275-299.

Massialas, B. G., Sprague, N. F., & Sweeney, J. A. (1970). *Structure and Process of Inquiry into Social Issues in Secondary Schools. Vol. 1, Inquiry into Social Issues*. Ann Arbor: University of Michigan.

MEB, (2005). *Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıf Programı*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Merryfield, M. M. (1993). "esponding to the Gulf War: A Case Study of Instructional Decision Making". *Social Education*, 57(1), 33-41.

McCully, A. (2006). "Practitioner Perceptions of Their Role in Facilitating the Handling of Controversial Issues in Contested Societies: A Northern Irish Experience". *Educational Review*, 58(1), 51-65.

McGinnis, J. R. (1992). "The Taboo and 'Noa' of Teaching Science-Technology-Society STS: A Constructivist Approach to Understanding the Rules of Conduct Teachers Live". Paper presented at the annual meeting of the Southeastern Association for the Education of Teachers of Science, Wakulla Springs, Florida.

National Council for the Social Studies (NCSS) (2007). *Academic Freedom and the Social Studies Teacher*.

Erişim <http://www.socialstudies.org/positions/academicfreedom> (01.04. 2009).

Patrick, J. (1967). *Political Socialization of American Youth: Implications for Secondary School Social Studies*. Washington, D.C.: National Council for the Social Studies.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (3rd ed.). Thousands Oaks: Sage Publications.

Soley, M. (1996). "If It's Controversial, Why Teach It?" *Social Education*, 60(1), 9-14.

Stradling, R. (1984). "Controversial Issues in the Classroom". In S. Hill and C. Reid (Eds), *Teaching Controversial Issues*. London: Edward Arnold.

Oulton, C., Day, V., Dillon, J., ve Grace, M. (2004). "Controversial Issues: Teachers' Attitudes and Practices in the Context of Citizenship Education". *Oxford Review of Education*, 30(4), 489-507.

Qualifications and Curriculum Authority (QCA). (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*. London: QCA.

Yilmaz, K. (2010). "Postmodernism and its Challenge to the Discipline of History: Implications for History Education". *Educational Philosophy and Theory*, 42(7), 779-795.

Wilson, E. K., Haas, M. E., Laughlin, M. A., & Sunal, C. S. (2002). "Teachers' Perspectives on Incorporating Current Controversial Issues into the Social Studies Curriculum". *The International Social Studies Forum*, 2(1), 31-45.